

A MISKOLCI SZUBURBIA NÉHÁNY JELLEMZŐJE¹

KRISTÓF ANDREA

I. Bevezetés

A modern urbanizációs folyamat magyarországi szakaszainak általános sajátosságait a hazai geográfusok (pl. *Enyedi Gy. 1988, Timár J. 1999, Tóth J. 1988 stb.*) feltárták, mind demográfiai (pl. *Dövényi Z. 2007, Bajmócy P. 2003, 2006, Csanádi G. – Csizmady A. 2002, Tóth J. 2008 stb.*), mind gazdasági és infrastrukturális szegmensek alapján (pl. *Dövényi Z.– Kovács Z. 1999, Konrád Gy. – Szelényi I. 2000 stb.*). A szuburbanizációs folyamatok területi és települési sajátosságai is részletes elemzésre kerültek (pl. *Timár J. – Váradi M. 2000, Hardi T. 2012, Szabó J. 2003, Szabó A. 2006, Kókai S. 2006 stb.*). Kevesebb figyelem irányult azonban a miskolci szuburbiában zajló folyamatok kutatására és sajátosságainak feltárására. Tanulmányomban e témakörhöz kapcsolódóan mutatom be vizsgálataim eredményeit, mintegy adalékként Miskolc és a szuburbiájában lezajló folyamatok értelmezéséhez.

II. A miskolci szuburbia határai

A magyar geográfusok eltérő értelmezéseinek eredménye, hogy az egyes kutatók nem pont ugyanazt a folyamatot értik szuburbanizáción és nem ugyanazt a térbeli képződményt tekintik szuburbiának. Marginális kérdésként fogalmazódott meg a szuburbanizáció eltérő értelmezése, valamint a szuburbia területi elhelyezkedésének értelmezése Miskolc esetében is.

A vidéki Magyarország nagyvárosi és nagy-középvárosi szuburbiáinak lehatárolására számos kísérlet született (pl. *Bajmócy P. 2003, 2006, Németh Zs. 2011, Kókai S. 2006 stb.*), eredményét tekintve azonban sem a szuburbiák számát, sem az oda tartozó települések körét tekintve nem született konszenzus. Problematikus eleme a hazai szuburbanizációs kutatásoknak, hogy nincs egységesen elfogadott kritériuma annak, mikor tekinthető egy település szuburbán jellegűnek. Egyes kutatók ezt csupán a népességszám

¹ * A kutatás a TÁMOP 4.2.4. A2-ELMH-13-0049 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – „Konvergencia-Eötvös Loránd Hallgatói Ösztöndíj-2013 (A2-ELMH-13)” projekt keretében zajlik. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

gyarapodásához kötik, mások a népességszám és a lakásépítések alakulását együttesen veszik figyelembe. E tekintetben elegendő Miskolc szuburbiájának kiterjedésében (*1. térkép*) fennálló markáns különbségekre utalnom (*pl. Bajmócy P. 2003, Németh Zs. 2011, Hardi T. 2012 stb.*). Gyakorlatilag kutatásonként külön-külön határozzák meg, hogy mely településeket sorolják Miskolc szuburbiumába. Az első kísérletek a miskolci szuburbia lehatárolására Hardi T. (2012), Bajmócy P. (2003) és Németh Zs. (2011) kutatásaihoz kapcsolódnak.

Hardi Tamás (2012) kutatásai során három vidéki nagyvárosi (Győr, Pécs, Miskolc) agglomeráció szuburbanizációs folyamatait vizsgálta, ami Miskolc esetében a központi városon kívül 13 települést foglal magába. Kutatásának eredményeként megállapítja, hogy Miskolc szuburbiája kilenc településre terjed ki.

Bajmócy Péter véleménye ettől merőben eltérő (*Bajmócy P. 2003*), a vidéki Magyarország szuburbanizációs folyamatait vizsgálva Miskolc körül 14 db biztos szuburbán települést és 13 db bizonytalan szuburbán települést határozott meg, ebből két településsel (Taktaharkány, Tiszalúc) átlépte a miskolci statisztikai kistérség és a miskolci járás határait is.

1. térkép. A miskolci szuburbia települései Bajmócy P. szerint

- 1 Sajópetri
- 2 Sajólád
- 3 Kistokaj
- 4 Mályi
- 5 Bükkaranyos
- 6 Böcs
- 7 Nyékládháza
- 8 Arnót
- 9 Onga
- 10 Felsőzsolca
- 11 Alsózsolca
- 12 Kisgyőr
- 13 Hernádkak
- 14 Gesztely

Forrás: Bajmócy P. 2003

Németh Zsolt szerint fontos kritérium, hogy a szuburbanizáció első szakaszában a szuburbia részévé váló településre a központi városból érkezzen az új lakók döntő többsége, akik ráadásul nem lehetnek a várost szociális,

megélhetési okokból elhagyó, alacsony státuszú csoportok. E megszorítással vizsgálataiban az ország vidéki városainak szuburbiáiba mindössze 75 település került. Véleménye szerint csak ezekben az esetekben áll fenn az a körülmény, hogy a városi életvilág kiterjed egy-egy új településre, s veszi birtokba azt. Szerinte, ha a rurális világ húzódik közelebb a városhoz, azzal szoros funkcionális kapcsolatban álló településre, akkor legfeljebb agglomerációról beszélhetünk. E felfogás szerint Miskolcnak csak egyetlen szuburbán települése van (Bükkaranyos), s kilenc település alkotja az agglomerációját (pl. Alsózsolca, Onga, Sajóbáony stb.).

2. térkép. A miskolci szuburbia, járás és statisztikai kistérség települései

Forrás: KSH adatok alapján, saját szerkesztés

A fentiek figyelembe vételével vizsgálataimat kiterjesztettem a miskolci járás 39 településre, valamint Alacska, Sajószentpéter és Muhi településekre, melyek a miskolci statisztikai kistérséghez is tartoznak. A megvizsgált negyvenkét település (2. térkép) demográfiai, gazdasági és beépítettségi/műszaki paraméterei között markáns különbségek figyelhetők meg, melyek jelzik a szuburbanizációs folyamat eltérő területi aspektusait. Ezek értékelése mellett azonban a miskolci szuburbiát, mint különböző társadalmi tevékenységek (lakóhelyi, ipari, kereskedelmi, rekreációs) és társadalmi csoportok differenciálódó tereit fogom fel, azaz a miskolci szuburbia térben és időben is változó jelenségek összességének eredménye, mely magán hordozza a mindenkori társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális tényezők együttesét. Nyilvánvaló, hogy az 1990-es évek elején lezajló társadalmi-gazdasági szerkezetváltás, a személyi motorizáció és a közlekedéshálózat fejlesztése nélkül a szuburbanizációs folyamatok sem bontakozhattak volna ki oly mértékben, mint ahogy az elmúlt két évtizedben megtörtént, módosítva és megváltoztatva a miskolci szuburbia kiterjedését, illetve kapcsolatrendszerét. Néhány általam kiválasztott mutató segítségével kísérletet teszek a miskolci szuburbiában zajló térfolyamatok vázlatos bemutatására és elemzésére.

III. A szuburbanizációs folyamatok statisztikai mutatói

Miskolc és a szuburbia statisztikai adatokon nyugvó sajátosságainak részletes elemzése során kiemelt szerepe van a demográfiai, a gazdasági és az infrastrukturális elemeknek. Az elmúlt húsz év szuburbanizációs változásait kutatva az alábbi 12 db statisztikai mutatót választottam ki:

- a vándorlási különbözet értékei (1990-2001)
- a vándorlási különbözet értékei (2001-2011)
- az érettségivel rendelkezők aránya (2011)
- a diplomával rendelkezők aránya (2011)
- a roma népesség aránya (2011)
- a foglalkoztatottak aránya (2011)
- a munkanélküliség alakulása (2011)
- a munkanélküliek iskolai végzettsége (2011)
- az személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem változása (2010)
- a működő vállalkozások száma 1000 főre (2010)
- az épített lakások aránya (1990-2005)
- a négy vagy több szobás lakások aránya (2005)

A fenti sajátosságok feltárása és települési szintű differenciáinak bemutatása, értékelése meghatározó jelentőségű a miskolci szuburbia szempontjából is, s a

jövőben elősegítheti olyan kistérségi struktúra kialakítását, amely az agglomerációs-szuburbanizációs struktúrával jobb koherenciát mutatna.

III. 1. Demográfiai sajátosságok

A szuburbanizációs folyamat jellemzéséhez és jelentőségéhez kapcsolódóan alapvető feladat annak eldöntése, hogy milyen mértékű volt az elmúlt évtizedekben a népesség decentralizációja. Miskolc szuburbanizációhoz is kapcsolódó demográfiai sajátosságai a statisztikai adatbázisokra támaszkodva tárhatók fel. Különösen nehéz azonban, a városból az agglomerációba kitelepülők nyomon követése, életminőségük változásainak, mozgató rugóinak részletes feltárása. A demográfiai folyamatokról realisabb képet kapunk, ha a városhoz szorosan kapcsolódó, egy-egy szuburbanizációs elemmel rendelkező településeket is bevonjuk a vizsgálatba. A szuburbanizáció általam vizsgált mutatói közül először Miskolc és a szuburbia demográfiai folyamatait tekintem át, melynek segítségével egyrészt szűkíthető a vizsgálatba vont települések köre, másrészt a differenciák is jól kirajzolódnak.

1. táblázat. Miskolc és a kapcsolódó települések népességszámának változása (1990-2011)

	Települések száma	Népességszám			Természetes szaporodás/fogyás		Vándorlási nyereség/veszteség	
		1990	2001	2011	1990-2001	2001-2011	1990-2001	2001-2011
Miskolc lakónépessége	1	196442	184125	167754	-6785	-8425	-5532	-7946
Miskolci agglomeráció lakónépessége (Miskolc nélkül)	12	37226	39866	38890	822	-455	1826	-521
Miskolci statisztikai kistérség lakónépessége	40	288769	281867	262725	-5329	-9566	-1573	-9566
Miskolci járás lakónépessége	39	274953	268437	250530	-5465	-9199	-1051	-8708
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	358	761963	744404	686266	-13395	-27418	-4164	-30720

Forrás: Népszámlálás 2011 alapján, saját szerkesztés

Miskolc területe 236,68 km², ebből 58,02 km² a belterület és 178,66 km² a külterület. A belterületi rész szélessége kelet-nyugat irányban 19 km, észak-dél irányban 10 km. Miskolc az ország harmadik legnagyobb lélekszámú városa 167.754 lakossal. Népessége a nyolcvanas évek közepéig emelkedett (1986 év elején 211.660 fő volt), majd ettől kezdve fokozatosan csökkent. Az elmúlt évtizedekben az országos átlagot lényegesen meghaladta Miskolc vándorlási vesztesége és népességszámának csökkenése (1. táblázat), mindez már önmagában is jelentős szuburbanizációt sejtet.

Az 1. táblázat adatai azonban az előző kijelentésemet nem támasztják egyértelműen alá, hiszen Miskolc jelentős vándorlási vesztesége (1990-2011 között 13.478 fő) ellenére sem következett be vándorlási nyereség sem miskolci statisztikai kistérségi, sem járási szinten. Az azonban a korábbi évtized (1980-1990) vándorlási adataival összehasonlítva megállapítható, hogy az elvándorlás mérséklődött 1990-2001 között, miként Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is. Az összalakossághoz viszonyítva azonban nagyobb az elvándorlás aránya mind a statisztikai kistérségben, mind a járásban, mint Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Mindez egyértelműen jelzi, hogy a szuburbanizáció nem terjedt ki a statisztikai kistérség és a járás valamennyi Miskolcon kívüli településére (41 db), azaz a szuburbán települések köre szűkítendő. Mindenképpen kizárhatók lennének azok a települések, amelyeknek nem volt vándorlási nyeresége, illetve a vándorlási vesztesége nagyobb volt 1990-2001, illetve 2001-2011 között, mint a megyei átlag (-0,5%, ill. -4,1%). Meglepő módon négy városi jogállású település (Sajószentpéter, Sajóabony, Alsózsolca, Felsőzsolca), valamint három község (Répáshuta, Sajólászlófalva, Sajókápolna) e csoportba került (2. táblázat). A fennmaradó 34 településből vándorlási vesztesége 1990-2001 között csak két településnek (Sajókeresztúr, Bükk-szentkereszt) volt. A Miskolcon kívüli 41 db település vándorlási nyeresége 1990-2001 között összesen 4127 fő volt, azaz Miskolc vándorlási veszteségének háromnegyede itt vándorlási nyereségként realizálódott. Csábító lenne azt feltételeznünk, hogy mind a 4127 fő Miskolcra települt ki, de mint tudjuk a miskolci szuburbia sem zárt rendszer, azaz minden bizonnyal a megye más településeiről is érkeztek ide leteleplők. A miskolci agglomeráció tizenkét településének vándorlási nyeresége már azt mutatja, hogy volt e forrásból népességgyarapodás, a szuburbanizációs folyamat azonban települési szinten ettől differenciáltabban zajlott, ezért mindenképpen települési szintű vizsgálatokat igényel. A Miskolcra történő kiköltözések fokozódása miatt tíz százalék feletti vándorlási nyereséget - az 1990. évi népességszámhoz képest - tizenkét településen regisztráltak (2. táblázat). A folyamat 2001-2011 között is zajlott, azonban gyengült és egy-két település kivételével az évtized végére teljesen kifulladás. A vizsgált 41 db település közül mindössze 19 db településen volt vándorlási nyereség 2001-2011 között, de öt százalék feletti értéket csak négy településen ért el (2. táblázat).

2. táblázat. A miskolci szuburbia lehatárolásának néhány statisztikai adata (2011) 1.rész

Munkók Települések	vándorlási különbséget értékei (1990- 2001) %	vándorlási különbséget értékei (2001- 2011) %	errettel rendelkezők aránya (2011) %	diplo- mával rendel- kezők aránya (2011) %	roma népesség aránya (2011) %	Foglalkoztatottak aránya (2011) %	munkanél- kültség (2011) %	munkanél- kültség iskolai végzettsége (2011) %	személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem változás (2010) Eft	működő vállalkozások száma 1000 főre (2010) db	épített lakások aránya (1990- 2005) %	régi vagy több szobás lakások aránya (2005) %
Miskolc	-2,8	-4,3	61,2	23,7	3,2	37,4	15,5	33,5	779	71,9	6,0	12,3
Alsószolca	-0,6	-7,3	39,9	11,6	12,4	32,7	15,9	60,9	547	37,6	13,1	29,5
Érőd	2,7	-4,4	38,7	9,3	3,5	35,6	15,5	44,1	658	42	7,5	22,3
Felsőszolca	-1,5	-6,7	52,6	19,7	11,8	36,1	13,9	57,1	747	67,2	11,7	38,4
Nyékláthaza	12,2	6,5	54,5	18,9	0,2	38,5	13,8	24,6	850	59	12,4	30,6
Ónya	10,9	0,8	41,5	11,7	20,2	33,1	23,4	58	586	36,5	14,8	33,4
Sajóhárvány	-8,1	-2,9	39,7	9,5	7,7	32,3	20,7	44	574	38,3	6,8	13,8
Sajószentpéter	-2,9	-6,1	38,4	9,5	7,8	33,4	20,9	41,7	557	37,7	5,3	16,5
Almásfa	0,6	-4,6	32,7	6,3	0,0	36,2	12,3	45,5	551	32,4	4,3	23,6
Árnót	17,7	0,2	54,7	19,5	0,8	40,8	14,4	39,9	857	70,7	23,6	48,9
Berzék	10,8	4,8	25,8	4,0	9,6	25,4	26,9	61	391	20,8	14,5	17,6
Bécs	3,0	2,1	39,5	11,5	10,4	35,6	13,7	47,2	628	40,5	18,2	21,7
Bukkanyos	22,7	1,8	41,9	14,4	3,6	34,4	19,9	47	606	42,5	21,2	22,3
Bukkszentkereszt	-0,3	1,3	52,2	17,3	0,0	40,0	14,2	14,5	755	60,7	6,6	27,5
Gesztye	5,9	-5,9	34,7	9,7	13,2	33,5	20,5	54,9	505	35,8	13,7	22,2
Harsány	6,1	4,6	41,4	12,8	4,5	36,1	15,6	42	642	46,6	14,2	23,6
Hernádok	22,4	13,8	42,4	12,8	19,3	34,0	17,6	50,8	581	39,6	25,4	36,1
Hernádnémeti	2,0	-2,8	38,1	10,4	12,7	31,3	21,2	52	490	34	15,4	29,9
Kisgyőr	3,5	4,5	36,9	11,4	5,9	32,1	21,8	49	572	36,3	13,8	24,2
Kisvaja	24,8	12,7	58,6	23,1	0,1	41,8	13,9	26,3	1012	75,1	22,9	44,0
Köröm	0,1	-6,7	15,1	4,3	43,4	16,7	37,5	85,4	190	8,7	26,5	14,9

Forrás: Népszámlálás 2011 alapján, saját szerkesztés

2. táblázat. A miskolci szuburbia lehatárolásának néhány statisztikai adata (2011) 2.rész

Munkok Települések	vándorlási különbséget értékei (1990- 2001) %	vándorlási különbséget értékei (2001- 2011) %	érettisével rendelkezők aránya (2011) %	diplo- mával rendel- kezők aránya (2011) %	roma népesség aránya (2011) %	Foglalkoztatottak aránya (2011) %	munkanél- kültség (2011) %	munkanél- kültség iskolai végzettsége (2011) %	személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem változása (2010) Eft	működés váltások száma 1000 főre (2010) db	épített lakások aránya (1990- 2005) %	régi vagy több szobás lakások aránya (2005) %
Átlagi	23,7	1,1	58,8	22,5	0,5	40,8	15,3	23,8	916	69,1	18,8	39,9
Máti	5,4	-1,9	42,8	9,9	0,0	43,0	9,7	25	793	42,3	15,8	31,7
Onod	8,9	-2,0	26,9	5,5	13,7	28,7	20,9	55,8	471	21,5	13,0	20,9
Panasznya	2,7	-3,3	36,1	8,1	4,8	32,3	18,4	43	528	31,8	6,2	19,9
Radosvány	0,0	-12,9	29,8	7,6	0,9	30,4	23,8	47,5	492	37,7	11,7	23,1
Rézbánya	-2,3	-12,9	41,1	10,1	0,0	33,4	18,6	11,8	707	70,4	7,7	29,2
Sajócsasz	3,0	6,9	44,3	10,5	0,0	40,0	11,7	24,6	751	47,1	11,0	21,3
Sajóhidvég	4,0	-12,0	21,8	6,4	23,8	23,7	26,9	68,9	361	8,6	12,8	17,5
Sajókápolna	-1,0	-7,8	32,0	8,0	1,8	28,7	26,1	35,3	503	21,8	11,5	17,2
Sajókészvár	-0,9	4,8	46,7	12,7	4,6	37,4	14,3	38,2	655	47,1	11,9	31,9
Sajólad	9,6	-1,5	32,2	7,9	9,3	31,9	21,2	60,9	512	23,5	14,7	25,2
Sajóladófalva	-3,6	-6,1	32,1	4,2	0,0	36,5	16,0	29,7	524	18,6	9,7	26,8
Sajóladfalu	11,6	0,8	48,3	11,6	0,0	40,2	14,8	12,7	748	36,9	12,2	24,4
Sajópetri	6,5	-4,6	30,9	5,3	8,8	35,0	19,5	61,8	425	28,3	16,5	27,8
Sajócseny	14,0	3,2	33,1	10,6	2,0	35,9	15,5	27,6	609	28,7	12,9	23,9
Sajóvámos	6,3	2,4	38,9	8,3	0,8	40,0	12,5	29,8	679	27,9	11,4	26,8
Sajóvárvány	22,4	-7,6	28,3	2,7	2,9	28,0	23,0	51,6	339	30,7	15,6	9,0
Szalmabenyő	0,3	-1,1	52,0	15,8	1,3	41,2	11,0	20,6	831	62,7	8,2	33,9
Újcsanak	15,1	3,5	25,8	6,2	7,5	31,9	18,5	58,9	379	22,7	18,4	16,8
Váró	5,4	-0,2	45,5	15,2	0,6	34,3	13,2	11,3	656	43,1	10,1	35,6
Megyei átlag	-0,55	-4,1	43,1	14,2	8,5	33,8	18,3	47,0	619	46,6	7,9	17,0

Forrás: Népszámlálás 2011 alapján, saját szerkesztés

A vándorlási nyereség tendenciáit és értékeit tekintve a következő 16 db település szuburbán jellege emelkedik ki: Arnót, Onga, Nyékládháza, Berzék, Bükkaranyos, Harsány, Hernádkak, Kisgyőr, Kistokaj, Mályi, Sajóecseg, Sajósenye, Sajóvámos, Sajópálfala, Sóstófalva és Újcsalános (2. táblázat). A legintenzívebben kapcsolódó települések belföldi vándormozgalmi egyenlege összességében is nyereséget mutatott 1990-2011 között. Mindez azonban nem elegendő a miskolci szuburbia lehatárolásához sem, még kevésbé folyamatainak feltárásához. A népességszám és a vándorlási nyereség változásai mellett egyéb tényezők is mutatják a vizsgált településeken a szuburbanizációs folyamat hatásait.

A népesség iskolázottsága nem mutat ugyan szoros kapcsolatot a szuburbanizáció mennyiségi értékeivel, azonban a szuburbán társadalom differenciáltságán túl területi különbségeket tárhat fel, melynek bemutatása és értékelése jelzi a miskolci szuburbia sajátosságait. Az iskolai végzettség tekintetében különösen a 18 év feletti lakosságból legalább érettségivel rendelkezők aránya (2. táblázat), valamint a 25 év feletti egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezők aránya (2. táblázat) világít rá a települési szintű különbségekre.

A minimum érettségivel rendelkező 18 év felettek aránya Miskolcon 61,2%, míg Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 43,1%, az általunk vizsgált településeken 15,1% (Köröm) és 58,8% (Mályi) között volt 2011-ben. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei átlagot 11 db településen haladta meg az érettségizettek aránya, melyeket az első csoportba soroltunk (2. táblázat). E települések közül hét esetben a lakosság több mint felének volt minimum érettségije, ezzel az értékkel meghaladták a miskolci kistérség és járás - Miskolc nélküli - átlagértékét is. Az érettségizettek számának alacsony értékei a másik pólust jelentik, ahol a lakosság maximum egyharmadának volt csak érettségit adó középiskolai végzettsége. Az ide tartozó 16 db település (2. táblázat) lakóinál sem zárható ki a szuburbanizációs jellegű népességmozgás, azonban ott nagy valószínűséggel az alacsony képzettségű társadalmi csoportoknak volt domináns szerepe. Területileg e települések mindegyike Miskolctól északnyugatra és keletre helyezkedik el.

A legmagasabb iskolai végzettséget jelentő egyetemi vagy főiskolai oklevéllel rendelkező 25 év feletti lakosok aránya hasonló szélsőségeket jelez. A diplomások aránya Miskolcon 23,7%, míg Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 14,2%, az általunk vizsgált településeken (41 db) 2,7% (Sóstófalva) és 23,1% (Kistokaj) között volt 2011-ben. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei átlagot 9 db településen haladta meg a diplomások aránya, melyeket az első csoportba soroltunk (2. táblázat). E települések közül öt esetben a lakosság közel 20%-nak volt diplomája, ezek: Kistokaj, Mályi (22,5%), Felsőzsolca (19,7%), Arnót (19,5%) és Nyékládháza (18,9%). A felsőfokú végzettségűek számának alacsony értékei a másik pólust jelentik, ahol a lakosság alig öt százalékának

volt diplomája, megerősítve azt a feltételezésünket, hogy e települések esetében a szuburbanizáció nem valósult meg, inkább az valószínű, hogy e település ruralizálódtak, s a szuburbiaiba kívülről érkezettek ezt erősíthették.

Előbbi feltételezésünket megerősíti a népesség etnikai összetételének vizsgálata (2. táblázat) is, amely rámutat arra a tényre, hogy a várost szociális, megélhetési okokból elhagyó, alacsony státuszú csoportok is bekapcsolódtak az elmúlt két évtized lakóhely változtatásába. Annak eldöntése, hogy ez szuburbanizáció e vagy sem, mélyebb vizsgálatok szükségesek. Az mindenképpen elgondolkodtató, hogy a megyei átlagtól (8,5%) magasabb roma népességű tizenhárom település mindegyike Miskolctól keletre helyezkedik el, homogén tömböt alkotva (2. táblázat). A roma etnikum magasabb arányú jelenléte mindenképpen befolyásolta a város körüli szuburbán folyamatok irányát, társadalmi differenciáltságát és területi-települési sajátosságait. Korábbi szociálgeográfiai vizsgálataim során egy ilyen sajátos helyzetű település (Onga) társadalmának településen belüli elkülönülésére és szegregációjára mutattam rá (Kristóf A. 2012).

III. 2. Gazdasági sajátosságok

A miskolci szuburbia lakóinak foglalkoztatottsági mutatói, ha áttetelezen is, de jól jelzik a szuburbanizációs folyamatokat. Feltételezésünk szerint ugyanis a szuburbiaiba a tehetősebb városi középréteg költözik ki, akiknek munkahelye a központi városban marad, de megemelik a szuburbán település foglalkoztatottsági értékeit. A statisztikai adatok megerősítették feltételezésünket, s a foglalkoztatottságban markáns települési differenciák alakultak ki (2. táblázat). A foglalkoztatottak aránya a lakónépességből Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 33,7%, Miskolc lakónépességéből 37,4% volt 2011-ben. A statisztikai kistérségi és a járási átlag egyaránt 36,5%. A vizsgált települések első csoportját az a tizenegy település alkotta, ahol a központi város adatai felett volt a foglalkoztatottsági érték, míg a második csoportba a megyei és a miskolci átlag közötti értékkel rendelkező tíz települést soroltuk. A fennmaradó húsz településen a foglalkoztatottság értékei a megyei átlag alatt maradtak (2. táblázat), azaz csak minden harmadik, negyedik (pl. Berzék, Sóstófalva stb.), illetve ötödik-hatodik lakosnak (pl. Sajóhídvég, Köröm stb.) volt munkahelye.

A fenti tények markánsan befolyásolták az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem alakulását is. A miskolci átlagtól (779 ezer Ft/fő) magasabb értéket csak hat település adatai mutattak, de a központi város átlagának 90%-át is csak további öt település érte el (2. táblázat). Azokat a településeket (9 db), amelyekben a miskolci átlag 75-90 %-át érte el az SZJA alapot képező jövedelem a harmadik csoportba soroltuk, míg a fennmaradó 21 település lakóinak SZJA alapot képező jövedelme Miskolc

átlagának 75%-a alatt maradt. Különösen tanulságos, hogy e csoportból Sóstófalván, Újcsaláson és Sajóhidvégen 380 ezer forint alatt maradt az SZJA alapot képező jövedelem, míg Köröm településen mindössze 190 ezer forintot ért el.

A szuburbanizációs folyamat települési sajátosságairól közvetve fontos információkat adhat a munkanélküliség alakulása, mind az aktív keresőkhöz viszonyítva, mind a legmagasabb iskolai végzettségüket tekintve (2. táblázat). A munkanélküliek aránya az aktív keresőkhöz képest a vizsgált településeken 9,7% (Muh) és 37,5 % (Köröm) között változott. Az első csoportba azt a tizenhét települést soroltam, melyek értékei kedvezőbbek voltak, mint Miskolc értékei (15,5%). A második csoportba a megyei átlag (18,3%) és Miskolc átlaga közötti négy település került (2. táblázat). Nagyon magas munkanélküliség (23,3% felett) jellemezte a negyedik csoport településeit, ahol a miskolci átlagot ötven százalékkal meghaladó volt a munkanélküliek aránya (pl. Onga, Sajólászlófalva, Berzék stb.).

A munkanélküliség másik aspektusa szintén tanulságos, ahol a legmagasabb végzettséget jelentő nyolc általános iskolai végzettségű munkanélküliek arányát elemeztük az összes munkanélküliekből. Az első csoportba tartozó tizennégy településen (2. táblázat) Miskolc átlagától (33,5%) kedvezőbb értékek figyelhetők meg, míg a harmadik csoportba tartozó tizennégy településen a munkanélküliek több mint felének legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola nyolc osztálya volt, akiknek napjainkra esélyük is alig maradt a munka világába visszakerülni. Az alacsony iskolázottságú munkanélkülieket tömörítő települések mindegyike Miskolctól keletre helyezkedett el, a miskolci agglomeráció (szuburbia?) „szegény negyedében”.

A gazdasági szuburbanizáció egyik igen fontos eleme lehet az ezer lakosra jutó működő vállalkozások számának alakulása, mind regionális, mind települési szinten. A működő vállalkozások számáról pontos adataink 2010-ből vannak, mely szerint Miskolcon 1000 lakosra 71,9 db működő vállalkozás jutott. A vizsgált települések közül ezt az értéket, csak Kistokaj (75,1 vállalkozás/1000 fő) értékei múlták felül, míg Arnót (70,7 vállalkozás/1000 fő), Répáshuta, (70,4 vállalkozás/1000 fő) Mályi (69,1 vállalkozás/1000 fő) és Felsőzsolca (67,2 vállalkozás/1000 fő) működő vállalkozásai erősen megközelítették a központi város adatait. Szirmabesenyő (62,7 vállalkozás/1000 fő), Bükkszentkereszt (60,7 vállalkozás/1000 fő) és Nyékládháza (59,0 vállalkozás/1000 fő) emelkedett még ki magas vállalkozásűrüségi értékekkel. A második csoportba azok a települések (3 db) kerültek, ahol az 1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma magasabb, mint a megyei átlag, míg a harmadik csoportba a Miskolci átlag felét elérő tizenhárom települést soroltam (2. táblázat). Az általunk vizsgált települések közül a negyedik csoportba 15

települést soroltam, ahol a vállalkozások száma nem érte el a miskolci átlag felét és a megyei átlag háromnegyedét.

III. 3. A lakásállomány mennyiségi és minőségi átalakulása

A szuburbán társadalmi-gazdasági változások egyik fontos leképezése az állandó változásban lévő – mind számbelileg, mind területi eloszlásban –, a lakónépesség mozgására és a területi dinamikára is utaló lakásállomány változása. A szuburbanizációs lakóhelyválasztás céltudatos döntés eredménye is, melyben a város helyett, már annak környéke élvez preferenciát, az élhetőségi maximum (pl. környezeti állapot, esztétikum stb.) elérése érdekében. E tekintetben tanulságos megvizsgálni az épített lakások számának illetve minőségének alakulását is (2. táblázat). Az 1990-es éveket követő szuburbanizációs folyamatok erősödésével a lakásállomány is dinamikus bővülést és területi változást mutatott. Az épített lakások komfortossága (víz, gáz, csatorna) és nagysága (szobaszám, alapterület) tekintetében már korántsem ennyire kedvező a helyzet.

Az épített lakások arányát tekintve 1991-2005 között a vizsgált negyvenegy település (Miskolc ez esetben is kimaradt a vizsgálatból, torzító hatása miatt) 2005. évi lakásállományának 14,7%-a épült. Az átlagtól magasabb volt a lakásállomány bővülése az első csoportba tartozó 14 településen (2. táblázat), valamennyi közül a legmagasabb értéket (26,5%) Köröm település érte el. A második csoport településeinek (20 db) lakásállomány gyarapodása 7,9% és 14,7% között változott. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei átlagtól (7,9%) alacsonyabb értékkel csak hét település rendelkezett. A lakásállomány gyarapodása – mint látjuk – önmagában ellentmondásosan jelzi a szuburbanizációs folyamatokat, ezért fontos egy minőségi mutató bevonása a vizsgálatba, ez a négy vagy több szobás lakások aránya a teljes lakásállományon belül. E tekintetben a vizsgált 41 település átlaga (Miskolc ismét kimaradt) 27%, ettől magasabbra az arány 16 településen emelkedett. Különösen Arnót, Kistokaj és Mályi értékei kimagaslóak, ahol a lakások 40-49%-ában volt minimum négy szoba. A miskolci átlag (12,3%) alatt maradt Sóstófalva négy szobás lakásainak aránya (9%), de Köröm, Sajóhidvég, Berzék, Újcsanáros, Parasznya, Sajókápolna, Sajószentpéter és Sajóbáony településeken is húsz százalék alatti a négy szobás lakások aránya (2. táblázat).

IV. A miskolci szuburbia lehetséges határa

Az eddigi néhány mutató segítségével kísérletet tettem a szuburbanizáció térfolyamatának városhatáron kívüli településekre kiterjedő bemutatására. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a szuburbanizációs változások hatására Miskolc különösen szoros és minőségileg is gyorsan átstrukturálódó

kapcsolatrendszert épített ki a szűkebb-tágabb vonzáskörzetébe tartozó településekkel. A Miskolcot körülvevő települések egy része túlzottan „távolinak” bizonyult (a földrajzi közelség ellenére) – különösen északnyugati és keleti irányban – a szuburbanizációs folyamat vonatkozásában, ezért a várostól északkeletre és délre alakult ki szuburbiája, mely szervesen összekapcsolódott a város gazdaságával, társadalmával és szolgáltatásaival, mintegy szimbiózist alkotva. A vizsgált települések másik csoportját – a demográfiai és gazdasági folyamatok, valamint az épített környezetbe történő beruházások volumene alapján – elkerülték a szuburbanizáció fő áramlási irányai, így ingázó falvakká és szegregálódó településekké váltak, azaz nem tekinthetők a szuburbia részének. E települések népesség-növekedését/stagnálását alapvetően a távolabbi településekről történő beköltözések táplálják napjainkban is.

3.térkép. A miskolci szuburbia településeinek lehetséges csoportosítása

Forrás: saját szerkesztés

A tizenkét mutatóból álló adatbázist figyelembe véve jól kijelölhető azoknak a településeknek a köre, melyek részesei a szuburbanizációs folyamatnak, s két csoportra bonthatók. Az első csoportba (biztos szuburbán települések) hét település sorolható, a második csoportba (bizonytalan szuburbán települések) tizenhét település került, még akkor is, ha e települések néhány vizsgált mutató tekintetében megfelelnek a legszigorúbb szuburbanizációs kritériumoknak. A települések harmadik csoportjáról (17 település) egyértelműen megállapítható, hogy nem tartoznak a miskolci szuburbiahoz (3. térkép).

V. Összegzés

A miskolci szuburbia települései ma kettős szorításban élnek. Egyrészt Miskolc határozza meg társadalmuk rétegzettségét (pl. foglalkoztatás, jövedelem stb.) szerkezetét, urbanizáltsági szintjüket (pl. beépítettség, lakásállomány stb.) és gazdaságuk funkcionális arculatát, másrészt szűkebb környezetük (pl. szegregálódó falvak, slumosodó nagyvárosi lakótelepek stb.) népessége – ahonnan új lakóik zömét nyerték és nyerik – determinálja társadalm szerkezetük változásának irányát. Ezért a demográfiai és a gazdasági-infrastrukturális változások meglehetősen egyenlőtlenül érintették e településeket. Megállapítható, hogy a differenciálódás eredményeként az átlagosnál magasabb státuszú lakók költöztek a miskolci szuburbia déli és nyugati szektoraiba. Ugyanakkor az átlagosnál alacsonyabb státuszú lakók költöztek a miskolci szuburbia északkeleti és keleti szektoraiba. Napjainkra a Miskolc körül kialakult szuburbia keleti - alacsony státuszú betelepülőket fogadó - kisvárosai (pl. Onga, Alsó- és Felsőzsolca stb.) komoly társadalmi-gazdasági problémákkal küzdenek. A XXI. század első évtizedének közepére/végére a szuburbanizáció hajtóerői itt is kifulladásra kerültek. A dinamikáját veszített szuburbanizáció nyomán napjainkra egy dinamikáját és irányát veszített szuburbán társadalom és gazdaság képének lenyomata is kirajzolódik. Az elmúlt évek foglalkoztatási és vállalkozási krízisei nem azonos mértékben érintették a vizsgált települések gazdaságát és a lakóhely változtatások száma és iránya nem független a gazdasági környezettől. A szuburbán települések további fejlődése nagyrészt Miskolc fejlődésének függvénye, elsősorban munkaerő-felhasználás, ingázás és lakóterület vonatkozásban.

Irodalom

- BAJMÓCY P. (2003): Szuburbanizáció a budapesti agglomeráción kívüli Magyarországon. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem.
- BAJMÓCY P. (2006): A hazai szuburbanizációs folyamatok trendjei 2000 után. In: Csapó T.–Kocsis Zs. (szerk.) Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola. 112–127. o.
- CSANÁDI G.–CSIZMADY A. (2002): Szuburbanizáció és társadalom. – Tér és Társ. 3., 27–55. o.
- DÖVÉNYI Z. (2007): A belföldi vándormozgalom strukturális és területi sajátosságai Magyarországon. Demográfia, L/4. pp. 335-359.
- DÖVÉNYI Z.–KOVÁCS Z. (1999): A szuburbanizáció térbeni–társadalmi jellemzői Budapest környékén. –Földrajzi Értesítő. 1–2., 33–57.o.
- ENYEDI GY. (1988): A VÁROSNÖVEKEDÉS SZAHARDIKASZAI. AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST.
- HARDI T. (2012): Győr, Miskolc és Pécs agglomerációja a vidéki szuburbanizációban In: Somlyódyne Pfeil E (szerk.)Az agglomerációk intézményesítésének sajátos kérdései: Három magyar nagyvárosi térség az átalakuló térben Pécs: IDRResearch Kft. - Publikon, pp. 15-41.
- KONRÁD GY. - SZELÉNYI I. (2000): Urbanizáció és területi gazdálkodás. JGYTF. Kiadó, Szeged.
- KÓKAI S. (2006): Adalékok a nyíregyházi településegysítes szuburbanizációs folyamatainak vizsgálatához. Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.) Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely, pp. 168-188.
- KRISTÓF A. (2012): Onga szociálgeográfiai vizsgálata. Nyíregyházi Főiskola, Szakdolgozat. Nyíregyháza, p. 40.
- NÉMETH ZS. (2011): Az urbanizáció és a térbeli társadalm szerkezet változása Magyarországon 1990 és 2001 között. PhD disszertáció, Pécsi Tudományegyetem, p. 242.
- SZABÓ J. (2003): Települési stratégiák a budapesti agglomerációban – Tér és Társadalom. 4., 101–116. o.
- SZEBÉNYI A. (2006): A szuburbanizáció sajátosságainak vizsgálata Pécs környékén, 2005-ben. In: Csapó T.–Kocsis Zs. (szerk.) Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely. 196–214.o.
- TÍMÁR J. (1999): Elméleti kérdések a szuburbanizációról. – Földrajzi Értesítő. 1–2., 7–32.o.
- TÍMÁR J.– VÁRADI M. (2000): A szuburbanizáció egyenlőtlen fejlődése az 1990-es évek Magyarországon. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.) Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. 153–175. o.
- TÓTH J. (1988): Urbanizáció az Alföldön. Budapest. Akadémiai Kiadó. p. 200.
- TÓTH J. (2008): Térszerkezeti, népesség- és településföldrajzi tanulmányok. Imedias, Pécs, 427 p.